WŁADYSŁAWA SZULAKIEWICZ*

O zasłużonych redaktorach czasopisma „Muzeum” (1885–1939)

Jest wiele czasopism, które w badaniach historyczno-oświatowych określonych obszarów tematycznych są niezastąpionym źródłem wiedzy, a niektóre interesujące opracowania z dziejów oświaty zapewne nie powstałyby bez tej ważnej podstawy źródłowej. Przeglądając prace w znacznej mierze opierające się na czasopismach, uświadomiłam sobie, że korzystając z prasy w badaniach historycznych często nie pamiętamy o redaktorach periodyków, niewiele o nich wiemy. Jednym z takich czasopism jest „Muzeum”, zaliczane – jak powszechnie wiadomo – do długowiecznych. Nie bez przyczyny cieszy się ono sporym zainteresowaniem badaczy i jest traktowane jako istotne źródło informacji¹.

W prezentowanym artykule pragnę przedstawić historię tego czasopisma przez pryzmat biografii jego redaktorów, nie z punktu widzenia zawartych w nim informacji. Podejmę próbę nakreślenia wpływu, jaki mieli kolejni redaktorzy na pełnione przez czasopismo funkcje i jego profil.

W literaturze znajdujemy wiele klasyfikacji funkcji czasopism. Małgorzata Korczyńska-Derkacz, pisząc o funkcjach czasopism naukowych, wymieniła następujące: anonsującą, integrującą, inspiracyjno-stymulacyjną, korektorską, bibliograficzną i kronikarską². Z kolei Janusz Żarnowski, biorąc pod uwagę pisma naukowe z zakresu historii, mówi głównie o roli integrującej, jaką odgrywała prasa naukowa³. Jeszcze inaczej rzecz ujmuje Mieczysław Kafel, który uważa, że pojęcie funkcji

* Prof. zw. dr hab., Katedra Podstaw Pedagogiki i Historii Wychowania, Wydział Nauk Pedagogicznych, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Gagarina 9, 87-100 Toruń.

¹ O czasopiśmie tym więcej w opracowaniach: T. G u m u ł a, *Czasopismo „Muzeum” – organ Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych*, [w:] *Z dziejów oświaty w Galicji*, red. A. M e i s s n e r, Rzeszów 1989, s. 139–1950; t e j ż e, *Z dziejów „Muzeum” 1885–1939. W setną rocznicę założenia czasopisma*, [w:] *Z historii szkolnictwa i myśli pedagogicznej w Polsce (1773–1939)*, red. S. W a ł a s e k, Wrocław 1990, s. 167–179.

² M. K o r c z y Ń s k a - D e r k a c z, *Problematyka badań nad czasopiśmiennictwem naukowym*, „Roczniki Biblioteczne” 1987, R. 31, z. 2 s. 285–286.

³ J. Ż a r n o w s k i, *Czasopisma naukowe z zakresu historii*, „Rocznik Biblioteki Narodowej” 1965, t. I, s. 408.

prasy ma szerokie znaczenie. Punktem wyjścia do zdefiniowania tego pojęcia powinno być określenie zadań, jakie czasopisma spełniają w społeczeństwie, czyli funkcji społecznej. Na tę ogólną funkcję, określaną mianem społecznej, składają się szczegółowe, takie jak: informacyjna, publicystyczna, wychowawcza, rozrywkowa, powiadamiania czy komunikowania⁴. Przywołanie poglądów na temat funkcji czasopism jest niezbędne, by spojrzeć na „Muzeum” jako źródło, w którym znajdziemy wiele odpowiedzi na pytania o przeszłość oświaty i wychowania.

Twórcy „Muzeum”, powołując to czasopismo do życia, zakreślili jego profil i wskazali zadania, jakie ma ono spełniać. W *Słowie wstępnym* pierwszego numeru z 1885 r. napisano:

Wszak my kładziemy podwaliny przyszłej doli naszego społeczeństwa i z posiewu naszego ono ma zbierać plony [...]. Radźmy sobie tedy wzajemnie, dzielnmy się spostrzeżeniami, [...] byśmy nie tulali się po manowcach nieudanych doświadczeń i nie pozostali w tyle za resztą oświeconej Europy⁵.

Już przywołane tu słowa wskazują na kilka funkcji, do podstawowych należy jednak zaliczyć funkcję informacyjną. Warto zatem dowiedzieć się, kim były osoby, które odpowiadały za realizację wspomnianych funkcji w interesującym nas piśmie.

W latach 1885–1939 „Muzeum” kierowało 10 redaktorów, znanych z imienia i nazwiska. Byli to: Roman Palmstein, Maurycy Maciszewski, Bolesław Mańkowski, Ludwik Jaxa-Bykowski, Jerzy Dunin-Wąsowicz, Marian Janelli, Juliusz Saloni, Piotr Zygmunt Dąbrowski, Władysław Olszewski oraz Kazimierz Brończyk. Niektórzy z wymienionych kierowali czasopismem przez krótki okres, inni poświęcili pracy redakcyjnej wiele lat swego życia. Redaktorów wspierali w pracy członkowie kolejnych Komitetów Redakcyjnych (lub Komisji Redakcyjnej). Zdarzały się w historii pisma lata, w których znajdujemy adnotacje, że było ono redagowane przez Komisję Redakcyjną lub Komitet Redakcyjny⁶. Bezspornie, skład owych gremiów miał również wpływ na profil pisma. Trzeba stwierdzić, iż w niektórych latach funkcjonowania czasopisma skład owych komisji przedstawiał się nadzwyczaj interesująco. Przykładowo w roku 1918 do Komisji Redakcyjnej należeli przedstawiciele różnych wyuczonych specjalizacji zawodowych, tworząc pod względem kompetencji merytorycznych fachową grupę specjalistów. W skład Komisji wchodziłi wówczas: Ludwik Jaxa-Bykowski, Bolesław Mańkowski, Ludwik Skoczylas, Jerzy Dunin-Wąsowicz, Jan Kasprówicz, Czesław Nanke, Juliusz Saloni, Kazimierz Sośnicki, a także Jan Szarota⁷. W następnych latach, za czasów kierowania pismem przez L. Jaxę-Bykowskiego, do Komitetu Redakcyjnego zaproszono m.in. Mariana Massoniusa, Bogdana Nawroczyńskiego i Zenona Klemensiewicza. Z kolei w pierwszym półroczu 1929 r. Komitet stanowili: P. Z. Dąbrowski (redaktor naczelny), L. Jaxa-Bykowski, Z. Klemensiewicz, B. Nawroczyński i M. Massonius,

⁴ M. K a f e l, *Prasoznawstwo. Wstęp do problematyki*, Warszawa 1966, s. 139 i nast.

⁵ „Muzeum” 1885, s. 4.

⁶ Na przykład w roku 1930.

⁷ Redaktorem był wówczas J. Dunin-Wąsowicz. Skład Komisji Redakcyjnej w 1918 r.: L. Jaxa-Bykowski, B. Mańkowski, L. Skoczylas, J. Dunin-Wąsowicz i in. (z. 1–5); L. Jaxa-Bykowski, J. Kasprówicz, B. Mańkowski, C. Nanke, J. Saloni, K. Sośnicki, J. Szarota, J. Dunin-Wąsowicz (nr 6–7).

w drugim zaś skład ten był nieco pomniejszony, gdyż poza redaktorem naczelnym tworzyli go Henryk Gaertner i Ryszard Skulski.

Warto też podkreślić, że niejako prawidłowością w przypadku „Muzeum” było to, że kolejni redaktorzy wcześniej pracowali w Komisji Redakcyjnej i nabywali doświadczeń redaktorskich. Na uwagę zasługuje fakt, że do obowiązków redaktorów należało przygotowywanie kilku działów czasopisma, przede wszystkim „Artykułów wstępnych”, ale i (jak wynika z analizy pisma) działów: „Informacje bieżące”, „Recenzje i omówienia” oraz „Sprawy TNSW”. Na redaktorach czasopisma spoczywały określone zadania, zapisane w regulaminie Komisji Redakcyjnej. Przykładowo, zapis regulaminowy z 1916 r. głosił, że artykuły wstępne, poruszające sprawy ogólnonarodowe i polityczne, muszą być przez redaktora „Muzeum” przedłożone Komisji Redakcyjnej, której przewodniczy prezes Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych (TNSW), a uchwały zapadały większością głosów. Z kolei sprawy TNSW (te zajmowały sporo miejsca na łamach pisma) zobowiązany był dostarczać redaktorowi sekretarz TNSW. Redaktor mógł poczynić zmiany w ich zapisach, ale w ostatecznej formie musiały uzyskać aprobatę Prezydium TNSW⁸.

Oto redaktorzy „Muzeum”, odpowiedzialni za jego ukazywanie się przez 54 lata, osoby spełniające tak ważne i trudne zadania. W krótkich notkach biograficznych podają jedynie podstawowe informacje o redaktorach i wybrane publikacje ich autorstwa⁹. Nie zawsze udało się ustalić wszystkie dane biograficzne.

Roman Palmstein (1851–1937), pedagog, redaktor, tłumacz, działacz oświatowy, pierwszy redaktor „Muzeum” w 1885 r.

Urodził się w Tarnowie, zmarł we Lwowie¹⁰. Był synem emigranta politycznego z Pragi przebywającego we Francji, który został nauczycielem języka francuskiego i muzyki w domu Władysława Sanguszki w Gumniskach. Uczył się w III gimnazjum we Lwowie, gdzie „wytrawnym” pedagogiem był Zygmunt Samolewicz¹¹, wybitny filolog klasyczny i jeden z twórców TNSW. R. Palmstein należał do ulubionych uczniów Samolewicza.

⁸ „Muzeum” 1916, s. 463.

⁹ Niektóre notki biograficzne zawierają fotografie. Zostały one zaczerpnięte z następujących źródeł: R. Palmstein, „Muzeum”, Dodatek I, A. Karbowski, Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych 1884–1908, Lwów 1909, s. 105; M. Maciszewski, tamże, s. 112; B. F. Mańkowski, tamże, s. 120; M. Janelli, tamże, s. 168; L. Jaxa-Bykowski, <http://amu.edu.pl/dzialalnosc/o-uam/wladze/poczet-redaktorow/ludwik-jaxa-bykowski>; K. Brończyk <http://www.audiovis.nac.gov.pl/obraz/26307/>.

¹⁰ A. Joszt, *Roman Palmstein jako nauczyciel patriotą*, „Muzeum” 1937, s. 206–2011; W. Śmiałek, *Wspomnienia pośmiertne*, „Muzeum” 1937, s. 197–205; J. Hulewicz, R. Palmstein, [w:] *Polski słownik biograficzny* [dalej: PSB], t. 24, Kraków 1979, s. 98–99; *Spis nauczycieli szkół średnich w Galicji oraz polskiego gimnazjum w Cieszyńcu*, ułożył H. Kopia, Lwów 1909, s. 22.

¹¹ Zygmunt Samolewicz (1842–1898) – studia z zakresu filologii klasycznej na UL, uzupełnione w Uniwersytecie w Berlinie, stopień doktora uzyskał w 1869 r. Był współzałożycielem TP i TNSW, redaktorem „Szkół” (1873–1875) i członkiem redakcji „Muzeum” (1885–1888).

W latach 1871–1874 studiował filologię klasyczną na Uniwersytecie Lwowskim. Był uczniem m.in.: Antoniego Małeckiego, Euzebiusza Czerkawskiego, Ksawerego Liskego i Romana Pilata. Pracę w zawodzie nauczyciela rozpoczął w 1875 r., najpierw w Wadowicach, a później we Lwowie w IV gimnazjum. Nauczał języka polskiego, greki i łaciny. Jest uznawany za wybitnego tłumacza i autora komentarzy do dzieł klasyków starożytnych. W chwili objęcia funkcji redaktora liczył 34 lata. Zdaniem J. Hulewicza, to więź łącząca go z Samolewiczem sprawiła, że powołano go na pierwszego redaktora „Muzeum”. Działal także w wielu товариствach oświatowych i dobroczynnych.

Autor prac: *Lekcje języka polskiego w klasie IV*, „Muzeum” 1885, s. 477–482; *Porządek i czystość*, „Muzeum” 1888, s. 226–235; *Zabawy i wycieczki*, „Muzeum” 1888, s. 511–518.

Maurycy Maciszewski (1847–1917), pedagog, historyk, drugi redaktor „Muzeum” w latach 1886–1889.

Urodził się w Bochni, zmarł w Tarnopolu. Świadcstwo dojrzałości uzyskał w Gimnazjum św. Anny w Krakowie, a następnie odbył studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego¹². Pracę nauczyciela rozpoczął w szkole realnej w Krakowie w 1873 r., następnie uczył w Brzeżanach, a od roku 1883 we Lwowie. W 1889 r. został mianowany dyrektorem gimnazjum tarnopolskiego (funkcję tę pełnił przez wiele lat, tj. do 1914 r.). Inicjował założenie Bursy Nauczycielskiej i Bursy Polskiej, należał do grona założycieli i pierwszych członków TNSW. Był współpracownikiem *Słownika geograficznego*. Został powołany w poczet członków korespondentów Komisji Historycznej Akademii Umiejętności. W chwili objęcia redakcji „Muzeum” miał 39 lat.

Autor prac: *O mnemonice*, „Muzeum” 1885, s. 574–582, 627–632; *Historia gimnazjum tarnopolskiego*, Tarnopol 1896; *W sprawie czytelnicy dla młodzieży*, „Muzeum” 1897, s. 707–717; *Pomnik Mickiewicza w Brzeżanach*, Lwów 1882; *Zamek w Brzeżanach*, Tarnopol 1908; *Nasza młodzież poza szkołą*, „Muzeum” 1909, s. 157–172.

Bolesław Ferdynand Mańkowski (1852–1921), pedagog, bibliotekarz, archiwista, najdłużej kierujący „Muzeum” redaktor (26 lat). Jego aktywność zawodowa obejmowała pracę na stanowisku bibliotekarza, archiwisty i pedagoga. Należał do grona lwowskich pedagogów, którzy torowali drogę pedagogice akademickiej¹³.

¹² A. Medyński, *Dr Maurycy Maciszewski*, „Muzeum” 1917, s. 467–473; *Spis nauczycieli szkół średnich w Galicji...*, s. 2.

¹³ Na temat B. Mańkowskiego m.in.: *Długoletniemu redaktorowi „Muzeum” (1890–1915), członkowi honorowemu TNSW Bolesławowi Mańkowskiemu*, „Muzeum” 1916, z. 10, s. 376–379;

Urodził się w Lubaczowie, zmarł we Lwowie. Po ukończeniu szkoły ludowej w Sokalu i gimnazjum we Lwowie studiował na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Był uczniem: E. Czerkawskiego, K. Liskego, następnie Wilhelma Wundta, Tuiskona Zillera i Friedricha Paulsena. Po uzyskaniu stopnia doktora w 1890 r. rozpoczął pracę w Bibliotece Uniwersyteckiej, gdzie przeszedł niemalże wszystkie szczeble kariery, aż do stanowiska dyrektora w 1912 r. (funkcję tę sprawował do śmierci)¹⁴. Pracował w zawodzie bibliotekarza przez 31 lat. Należy nadmienić, że już wcześniej zdobył doświadczenie w pracy bibliotecznej jako

wolontariusz w Bibliotece Włodzimierza Dzieduszyckiego we Lwowie (1874–1875)¹⁵, a w latach 1880–1887 – bibliotekarz i archiwariusz biblioteki Adama Sapiehy w Krasiczynie¹⁶. Pracując w Bibliotece Uniwersyteckiej, przyczynił się znacznie do powiększenia jej zbiorów i wzrostu czytelnictwa¹⁷. Za jego dyrekcji (w 1914 r.) Zygmunt Batowski wydał *Katalog czasopism i wydawnictw ciągłych znajdujących się w Bibliotece Uniwersyteckiej*. Miał niezwykle dar pozyskiwania zbiorów prywatnych dla Biblioteki (m.in. księgozbiór W. K. Czarторыńskiego).

J. Hulewicz, *Mańkowski Bolesław*, PSB, t. 29, 1974, s. 513–516; A. Jahner, *Dr Bolesław Mańkowski*, „Muzeum” 1921, s. 123–124; S. Jedynak, *Bolesław Mańkowski o wartościach naczelnych życia ludzkiego: zapomniane karty Uniwersytetu Lwowskiego*, [w:] *Considerationes Philosophicales: w czterdziestolecie pracy naukowej Profesora Tadeusza Kwiatkowskiego*, red. J. Świderek, M. Flis-Jaszczyk, W. Pycka, Lublin, 1999, s. 281–292; A. Karbownik, *Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych 1884–1908*, „Muzeum” 1909, Dodatek 1, s. 51, 57, 180; *Kronika Uniwersytetu Lwowskiego*, t. 1, Lwów 1899, s. 92, 230, 235; t. 2, Lwów 1912, s. 66, 173, 269, 467, 649, 651; K. Szmyd, *Twórcy nauk o wychowaniu w środowisku akademickim Lwowa (1860–1939)*, Rzeszów 2003, *passim*; *Między teorią a praktyką edukacyjną. Bolesława Ferdynanda Mańkowskiego (1852–1921) zasługi w rozwoju pedagogiki akademickiej*, [w:] *Rozwój polskiej i ukraińskiej myśli pedagogicznej na przestrzeni XIX–XX wieku*, red. A. Harać, Wrocław 2011, s. 41–61.

¹⁴ Podaje za: K. Lewicki, *Bolesław Mańkowski*, s. 564. Niektóre źródła podają, że pracę w Bibliotece rozpoczął w 1891 r.

¹⁵ Włodzimierz Ksawery Tadeusz Dzieduszycki (ur. 22 czerwca 1825 w Jaryszowie, zm. 18 września 1899 w Poturzycu) – przyrodnik, mecenas nauki, folklorysta oraz polityk, hrabia herbu Sas. O bibliotece tej patrz: M. de Loges, *Biblioteka ordynacji hr. Dzieduszyckich*, [w:] *Publiczne biblioteki lwowskie. Zarys dziejów*, red. L. Bernacki, Lwów 1926, s. 53–55.

¹⁶ Adam Stanisław Sapieha herbu Lis (ur. 4 grudnia 1828 w Warszawie – zm. 21 lipca 1903 w Bad Reichenhall w Bawarii), książę, ziemianin, polityk galicyjski, kawaler orderu Złotego Runa. Był synem arystokratów Leona i Jadwigi z Zamoyskich (córką Stanisława Kostki). Wczesne dzieciństwo spędził z matką w Paryżu. Od 1832 mieszkał w Galicji. W 1847 ukończył gimnazjum we Lwowie. Rozpoczął studia w Londynie, ale przerwał je po wybuchu Wiosny Ludów, kiedy wrócił do ojca. Po wygaśnięciu rewolucji osiadł w Krasiczynie. W 1852 ożenił się z Jadwigą z Sanguszków, z którą miał dziewięcioro dzieci – m.in. Adam Stefan Sapieha (1867–1951), kardynał krakowski. Twarz księcia Adama Stanisława została utrwalona na obrazie Jana Matejki *Bitwa pod Grunwaldem* (twarz księcia Witolda)

¹⁷ Wspominają o tym: A. Jędrzejewska, *Biblioteka Uniwersytetu im. Jana Kazimierza*, [w:] *Publiczne Biblioteki Lwowskie. Zarys dziejów*, red. L. Bernacki, Lwów 1926, s. 29–42.

Jak było przyjęte w tamtych czasach, drogę do katedry uniwersyteckiej zaczął jako nauczyciel gimnazjalny w II gimnazjum we Lwowie – uczył języka polskiego, niemieckiego, historii i psychologii. W zawodzie nauczyciela akademickiego pracował 17 lat. Wykłady rozpoczął od 1903 r., czyli po zatwierdzeniu jego habilitacji. Od 1907 do 1920 r. kierował Studium Pedagogicznym Uniwersytetu Lwowskiego, uczestniczył w przygotowaniu Statutu Seminarium Pedagogicznego¹⁸. Warto zaznaczyć, że jego studentami byli S. Kot i S. Łempicki. Po jego śmierci opiekę nad Seminarium Pedagogicznym sprawował K. Twardowski. Funkcję redaktora obejmował jako 37-letni doświadczony bibliotekarz, odchodził, gdy miał 63 lata. Od 1889 r. pracował jako redaktor tymczasowy „Muzeum”, od 1890 do 1915 jako redaktor stały, następnie wchodził w skład Komitetu Redakcyjnego.

Autor prac: *O psychicznych zboczeniach fantazji. Szkic psychologiczno-pedagogiczny*, Lwów 1880; *Przeciążenie młodzieży gimnazjalnej*, Lwów 1896; *Sprawa szkół średnich przy otwarciu bieżącej sesji sejmowej*, „Muzeum” 1889 i 1903, s. 792–802; *Z powodu tegorocznych egzaminów dojrzałości*, „Muzeum” 1889, s. 880–883; *Konferencje nauczycielskie*, „Muzeum” 1889, s. 883–891; *Synteza nauki szkolnej w duchu narodowym i religijno-etycznym*, „Muzeum” 1889, s. 157–164; *W sprawie reformy organizacji szkół średnich*, „Muzeum” 1898, s. 750–769.

Ważną rolę w dziejach pisma odegrała grupa redaktorów z czasów I wojny światowej i pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości. Byli to: Jerzy Dunin-Wąsowicz, Jan Szarota, Juliusz Wojciech Saloni i Marian Janelli. To oni przede wszystkim wpłynęli na poziom pisma i sprawili, że ukazywało się w tak trudnym dla narodu polskiego okresie.

Jerzy Dunin-Wąsowicz (1884–?), pedagog i wizytator szkolny, redaktor „Muzeum” w trudnych czasach: od 1916 (od nr 4) do 1918, zastępca redaktora w 1923 r. Znakomicie opracowywał dział pisma pt. „Wiadomości bieżące”.

Urodził się we Lwowie w 1884 r.¹⁹ Po egzaminie uprawniającym do pracy na etacie nauczyciela przyrodoznawstwa, matematyki i fizyki znalazł zatrudnienie m.in. w Buczaczu i Lwowie. Został mianowany wizytatorem szkół średnich w Kuratorium Okręgu Szkolnego Lwowskiego²⁰, był członkiem Komisji Pedagogicznej Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego²¹.

Autor m.in. pracy *1–22 XI 1918 we Lwowie*, Lwów 1919. Przyczynił się do stworzenia legendy Orłąt Lwowskich.

¹⁸ *Statut Seminarium Pedagogicznego*, Dierżawnyj Archiw Lwiwskojj Oblasti (DALO), f. 26, op. 7, spr. 591/13.

¹⁹ *Spis nauczycieli szkół średnich w Galicji...*, s. 167.

²⁰ *Spis nauczycieli publicznych szkół powszechnych i państwowych seminariów nauczycielskich oraz spis szkół w okręgu szkolnym lwowskim obejmującym województwa lwowskie, stanisławowskie i tarnopolskie*, oprac. S. Lehnart, Lwów 1924, s. XIII.

²¹ *Spis nauczycieli: szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych*, red. Z. Zagórowski, t. 1, Lwów 1924, s. 72; t. 2, Lwów 1926, s. 7, 16.

Jan Szarota (1881–1926), pedagog, literat, redaktor „Muzeum” w 1919 r. (nr 3–5), autor podręczników do nauczania języka francuskiego, pracownik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP)²².

Urodził się w Nowym Sączu²³, zmarł w Warszawie. Gimnazjum ukończył w Nowym Sączu, studia w Krakowie i Paryżu, gdzie pracował w Szkole Polskiej tzw. Batignolskiej w latach 1904–1907. W kraju uzyskał zatrudnienie jako nauczyciel gimnazjalny w Krośnie, Krakowie i Lwowie. Po odzyskaniu niepodległości został powołany do pracy w MWRiOP, początkowo w Wydziale Programowym, następnie na stanowisko naczelnika Wydziału Wydawniczego i prezesa Komisji Głównej oceniającej podręczniki do wszystkich szkół w Polsce.

Oprócz działalności pedagogicznej i oświatowej uprawiał twórczość literacką, pisząc teksty do „Biblioteki Warszawskiej” oraz „Literatury i Sztuki”. Pozostał skompletowane materiały do opracowania literatury francuskiej (*Wiek XVII*), teatru francuskiego i twórczości literackiej kobiet w Polsce. Obejmując redakcję „Muzeum” był 39-letnim doświadczonym nauczycielem.

Autor prac: „*Wyzwolenie*” *St. Wyspiańskiego w stosunku do jego dzieł poprzednich*, Kraków 1903; *Współczesna poezja francuska*, Lwów 1917; *Lectures sur la civilisation française*, Lwów 1930; *Trzecia książka do nauki języka francuskiego dla VII klasy szkół powszechnych i IV(l) szkół średnich*, wyd. 2, Lwów–Warszawa 1924; „Bibliografia Pedagogiczna” [czasopismo poświęcone przeglądowi książek i pomocy szkolnych oraz wydawnictw pedagogicznych wydawane przez MWRiOP], red. J. Szarota, Warszawa 1921–1928.

Juliusz Wojciech Saloni (1891–1963), pedagog, historyk literatury, redaktor „Muzeum” w 1919 r. (nr 1 i 7–10).

Urodził się w Przeworsku, zmarł w Warszawie. Szkołę ludową ukończył w Rzeszowie, zaś egzamin dojrzałości zdał w Stanisławowie²⁴. Studiował polonistykę na Uniwersytecie Lwowskim. Był uczestnikiem wojny 1920 r. Współpracował z Polskim Towarzystwem Pedagogicznym, TNSW i Towarzystwem Literackim im. A. Mickiewicza. W 1930 r. uzyskał stopień doktora na UL. Pracował jako nauczyciel w Seminarium Nauczycielskim Męskim we Lwowie, a po przeniesieniu do Warszawy w różnych instytucjach edukacyjnych, m.in. seminariach i gimnazjach. Twórca czasopisma „Polonista”, inicjator Warszawskiego Klubu Polonistów (Towarzystwo Polonistów RP) i redaktor „Życia Literackiego”. Współpracował z seriami polonistycznych, uczestniczył w opracowywaniu podręczników do nauczania języka polskiego. W 1919 r. przedstawił projekt reformy seminariów nauczycielskich MWRiOP. Wchodził w skład wielu redakcji polonistycznych.

²² *Śp. Jan Szarota*, „Muzeum” 1926, s. 268.

²³ *Spis nauczycieli szkół średnich w Galicji...*, s. 60. W biogramie na łamach „Muzeum” podano, iż urodził się w Woli Kurowskiej.

²⁴ Na temat J. Saloniego w publikacjach: B. Baranowski, *Pierwsze lata Uniwersytetu Łódzkiego (1945–1949)*, Łódź 1985, s. 94; S. Fita, D. Świerczyńska, *Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza 1886–2006*, Wrocław 2006, s. 63, 71, 73, 74; *Saloni Juliusz Wojciech*, PSB, t. 34, s. 386–390.

Po wojnie zamieszkał w Łodzi, był jednym z pełnomocników ds. utworzenia uniwersytetu, krótko wykładowcą tej uczelni. Od 1947 r. związał się z łódzką PWST, gdzie był wykładowcą i prorektorem. Podjął się redakcji „Muzeum” mając 38 lat.

Autor prac: *Polska współczesna, podręcznik dla kl. VII szkół powszechnych* [współautor], Lwów 1925, 1928, 1930; *Reforma konferencji nauczycielskich*, Lwów 1912; *Z zagadnień wychowania narodowego* [red.], Lwów 1918; *Gimnazja pedagogiczne*, „Szkoła” 1919; *Regulamin gimnazjalnych egzaminów dojrzałości*, Lwów 1926.

Marian Janelli (1873–1945), prawnik i historyk, redaktor „Muzeum” w 1920 r. (wraz z L. Jaxą-Bykowskim).

Urodził się w Rożniatowie, zmarł w Leśnej Podlaskiej²⁵. Po ukończeniu gimnazjum w Stanisławowie studiował prawo i filozofię na Uniwersytecie Lwowskim. W 1902 r. uzyskał stopień doktora prawa. Pracował jako nauczyciel gimnazjalny w Nowym Sączu, Lwowie, Borszczowie, Ropczycach i Sanoku. Był wizytatorem i naczelnikiem Wydziału II Szkół Średnich we Lwowie²⁶, członkiem i działaczem TNSW, współpracownikiem Towarzystwa Szkoły Ludowej. Po 1918 r. brał udział w pracach organizacyjnych MWRIOP. W latach 1921–1926 był naczelnikiem Wydziału Szkolnictwa Średniego we lwowskim kuratorium. Obejmując redakcję „Muzeum” miał 43 lata.

Autor i redaktor prac: *Stan szkolnictwa średniego prywatnego w kraju*, „Muzeum” 1913; *Zbiór ustaw i rozporządzeń odnoszących się do szkół średnich w Galicji*, t. 1, Lwów 1914–1916; t. 2, Lwów 1917 [współautor]; *Rozporządzenia ministerialne zawierające naukowe plany austriackich szkół średnich oraz przepisy o uprawnieniach ich uczniów*, „Muzeum” 1909, Dodatek 2; *Z dziejów ojczystych. Zbiór opowiadań dla młodzieży klasy I szkół średnich*, Lwów 1913, 1920, 1924, 1926 [współautor]; *Dzieje powszechne. Podręcznik do nauki historii na stopniu wyższym szkół średnich*, cz. I: *Okres starożytny*, Lwów 1915 [współautor].

Ludwik Jaxa-Bykowski (1881–1948), pedagog, biolog, działacz polityczny, redaktor „Muzeum” w latach 1920–1928.

Urodził się w miejscowości Zagwóźdź k. Stanisławowa, zmarł w Poznaniu²⁷. Studiował nauki przyrodnicze na Uniwersytecie Lwowskim oraz uczestniczył

²⁵ J. Zieliński, *Janelli Marian*, PSB, t. 17, s. 502–503.

²⁶ *Spis nauczycieli publicznych szkół...*, s. XIII.

²⁷ O pedagogu m.in. w pracach: B. Jaxa-Bykowska, *Profesor Ludwik Jaxa-Bykowski (1881–1948). Ostatnie lata życia*, Warszawa 1994; J. Sobański, *Skazany na zapomnienie. Szkic poświęcony pamięci profesora Ludwika Jaxy-Bykowskiego*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1994,

w wykładach z filozofii i pedagogiki. Był uczniem m.in. Kazimierza Twardowskiego, Wojciecha Dzie duszyckiego i Antoniego Danysza. W 1904 r. uzyskał stopień doktora zoologii. Był członkiem Rady Szkolnej Krajowej. Nauczał w gimnazjach w Samborze i Lwowie. W 1921 r. został mianowany zastępcą profesora Akademii Medycyny Weterynaryjnej we Lwowie, a dwa lata później powołany do pracy w MWRiOP jako dyrektor Departamentu Nauki i Szkół Wyższych. Po przeniesieniu ze Lwowa do Poznania (1927) pracował na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie od 1 października 1927 r. objął Katedrę Pedagogiki po B. Nawroczyńskim, którą następnie przekształcono w Instytut Pedagogiki. Sprawował także funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Poznańskiego. Podczas II wojny światowej został rektorem Uniwersytetu Ziemi Zachodnich. Był członkiem honorowym Korporacji Akademickiej Masovia oraz kuratorem korporacji Chrobria, a także opiekunem „Bratniej Pomocy”.

Autor prac: *Kształcenie charakteru*, Lwów 1919; *Zasady pedagogiki doświadczalnej*, Lwów 1920; *Podręcznik do zajęć z dziedziny psychologii*, Lwów 1925; *Charakter, wola, ich istota i kształcenie*, Warszawa 1933; *Rola i zadania polskiego studenta*, Poznań 1936.

Piotr Zygmunt Dąbrowski (1887–?), pedagog, historyk wychowania, redaktor „Muzeum” – odpowiedzialny od 1928 r., redaktor w latach 1929–1933.

Urodził się w 1887 r. Absolwent studiów filozoficznych, nauczyciel Państwowego Seminarium Nauczycielskiego we Lwowie²⁸. Wykładał m.in. historię wychowania. Pełnił funkcję prezesa Okręgu Lwowskiego TNSW. W dorobku pisarskim P. Z. Dąbrowskiego znajdują się publikacje z pedagogiki, psychologii i historii wychowania. Opracował także podręcznik do pedagogii.

Autor prac: *Zasada aktywności w Komisji Edukacji Narodowej*, „Szkola” 1923; *Rola metody liczenia w nauczaniu początkowym matematyki*, Lwów 1923; *Jak uczyć historii po seminariach nauczycielskich*, „Pedagogium” 1925, nr 4–5; *Punktowanie jako metoda badania zmęczenia umysłowego*, Lwów 1925; *Nauka o dziecku: podręcznik do użytku seminariów nauczycielskich i nauczycieli szkół powszechnych*, Lwów 1926; *Uświadomienie zawodowe naszej młodzieży seminarialnej. Zamiary i motywy*, Kraków 1926; *Pitagoras i jego szkoła*, „Przeszłość” 1932, nr 2–3; *Wychowanie w różnych okresach rozwoju*, Warszawa 1936; *Wychowanie dzieci i młodzieży*, [w:] *Encyklopedia wychowania*, Warszawa 1934, s. 786–813; *Dziecko leniwe*, Lwów 1936.

s. 129–150; W. Szulakiewicz, *Wychowanie i religia w myśli pedagogicznej L. Jaxy-Bykowskiego*, „Przegląd Religioznawczy” 1994, nr 3 (173), s. 105–110; *Problemy ideałów wychowania i ustroju szkolnego w poglądach Ludwika Jaxy-Bykowskiego*, [w:] *Galicja i jej dziedzictwo*, t. 9: *Biografie pedagogiczne. Szkice do portretu galicyjskiej pedagogii*, red. C. Majorek, Rzeszów 1997, s. 139–155.

²⁸ *Spis nauczycieli: szkół wyższych...*, t. 2, s. 368–497; *Spis nauczycieli publicznych szkół...* s. 216.

Władysław Olszewski (1894–1936), pedagog, historyk, redaktor „Muzeum” w latach 1934–1935.

Urodził się w Andrykach na Żmudzi, zmarł we Lwowie²⁹. Studiował w Petersburgu na Wydziale Filozoficzno-Historycznym. Stopień doktora historii uzyskał na Uniwersytecie Lwowskim w 1902 r., a w 1914 złożył egzamin umożliwiający nauczanie historii w szkołach średnich. Pracował jako nauczyciel i dyrektor gimnazjów w Zbarażu, Łowiczu, Łodzi (uczył historii i języka łacińskiego). W listopadzie 1933 r. na łamach „Muzeum” ogłoszono konkurs na stanowisko redaktora i administratora pisma (w jednej osobie), w wyniku którego redakcję objął Władysław Olszewski.

Autor prac: *Klasa jednoprzedmiotowa i trymestralna*, „Muzeum” 1930, s. 97–104; *Szkolne studium historyczne w ujęciu nowych programów*, „Muzeum” 1933, s. 216–228; *Na marginesie reformy szkolnej (Zagadnienie egzaminów w szkole średniej)*, „Muzeum” 1933, s. 17–34; *Studium historyczne w przyszłym liceum – słów kilka*, „Muzeum” 1935, s. 77–88; *O przyszłym liceum*, „Muzeum” 1934, s. 209–221; *O przyszłym liceum jeszcze słów kilka*, „Muzeum” 1934, s. 14–28; *Kształcenie nauczycieli szkół średnich we Francji*, „Muzeum” 1935, s. 123–145.

Kazimierz Brończyk (1888–1967), dramaturg, poeta, pedagog, znakomity romanista, redaktor „Muzeum” od 1936 r.

Urodził się w Górze Ropczyckiej, zmarł w Krakowie³⁰. Tam ukończył Gimnazjum im. Sobieskiego. Żołnierz Pierwszej Brygady Legionów Piłsudskiego. Był nauczycielem VIII Gimnazjum we Lwowie. Związany ze Lwowem od 1920 do 1945 r. Członek honorowy Korporacji Akademickiej Zagończyk. Podczas II wojny światowej pisał, jak podaje Bolesław Broś, „krzepiące przemówienia radiowe do mieszkańców bombardowanego Lwowa”³¹. Ponadto publikował w prasie podziemnej, w lwowskim „Słowie Polskim” i „Wychowaniu

Narodu”. Brał udział w tajnym nauczaniu³². W roku 1945 przybył do Krakowa. Został aresztowany i uwięziony za współpracę z konspiracyjnym pismem „Biuletyn Kresowy” w latach 1946–1948. Z więzienia został zwolniony 20 września

²⁹ Z dziejów średnich szkół ogólnokształcących i koła wychowanków w Łowiczu, Łowicz 2000, s. 67–69.

³⁰ S. Ł o z a, *Czy wiesz kto to jest?*, Warszawa 1938, s. 74; J. Z., *Brończyk Kazimierz. 1888–1967*, [w:] *Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik bibliograficzny*, t. 1, red. J. Czachowski, A. Szałagan, Warszawa 1994, s. 288–289; W. W n u k, *Humanista pogodny*, „Kierunki”, 10 XII 1967, s. 3; J. S u s u ł a, *Kazimierz Brończyk (11 I 1888 – 16 XI 1967)*, „Tygodnik Powszechny”, 17 XII 1967.

³¹ B. B r o ś, *Kazimierz Brończyk – zapomniany pisarz i wychowawca*, s. 2–3, <http://www.lwow.com.pl/sem-per/Bonczyk.html> [dostęp 19.09.2011]. Bolesław Broś był uczniem Kazimierza Brończyka.

³² Uczestniczył w czasie wojny w spotkaniach pisarzy i poetów, które odbywały się w domu Stefani Skwarczyńskiej. 11 września 1944 r. został aresztowany i osadzony przy ul. Łąckiego, zaś 4 lutego 1945 r. – wywieziony do łagru przy kopalni węgla w Krasnodonie, 20 września 1945 r. Brończyk zostaje przewieziony do Lwowa do więzienia na Łąckiego, po 2 tygodniach zostaje zwolniony. Patrz: B. B r o ś, *Kazimierz Brończyk...*

1948 r. na skutek masowej akcji zbierania podpisów krakowskich i warszawskich literatów oraz listów pisanych do B. Bieruta. Po uwolnieniu zajmował się tłumaczeniami na język polski klasyków literatury francuskiej i angielskiej. Jest autorem dramatów wystawianych w okresie międzywojennym w Warszawie, Lwowie, Krakowie i Wilnie, takich jak *Żółkiewski*, *Król Stefan*, *Rejtan* oraz satyry dramatycznej pt. *Ekscelecja i małpy*, która nie została opublikowana.

Autor prac: *Wartości wychowawcze sztuki Wyspiańskiego (dla dzisiejszego pokolenia młodzieży)*, „Muzeum” 1933, s. 68–77; *Szkoła w wypowiedziach pisarzy*, „Muzeum” 1936, s. 1–13; *W obliczu zła*, „Muzeum” 1937, s. 1–14; *Nasz obowiązek*, „Muzeum” 1937, s. 129–137; *Nieporozumienia i paradoksy*, „Muzeum” 1937, s. 212–218.

W wyniku analizy biografii grupy redaktorów kierujących czasopismem „Muzeum” nasuwają się wnioski dotyczące ich przygotowania do pełnienia tej funkcji. Z kolei badanie treści publikowanych na łamach czasopisma (artykułów i innych form wypowiedzi pisarskich) pozwala określić, na czym polegał wpływ redaktorów na profil omawianego periodyku. Odnosząc się do wykształcenia redaktorów, trzeba stwierdzić, że byli oni wychowankami dwóch uniwersytetów: Lwowskiego i Jagiellońskiego, z wyjątkiem W. Olszewskiego, który studiował na Wydziale Historyczno-Filozoficznym Uniwersytetu w Petersburgu (jednak także był związany z tymi uniwersytetami – był doktorem Uniwersytetu Lwowskiego, a egzaminy nauczycielskie składał przed Komisją w Uniwersytecie Jagiellońskim). Studiowali filologię, historię, prawo, nauki przyrodnicze. Wykształcenie krajowe uzupełniali studiami zagranicznymi, najczęściej na uniwersytetach niemieckich lub francuskich. Wszyscy byli nauczycielami szkół średnich, co stanowiło w owych czasach normę w drodze do katedr uniwersyteckich. Byli wybitnie zaangażowani w działalność edukacyjną w gimnazjach, seminariach, na szczeblu akademickim. Uczestniczyli w tworzeniu programów tych szkół, byli ich dyrektorami, pełnili też funkcje wizytatorów. W gronie tym jest także kilku autorów podręczników szkolnych (J. Szarota, J. Saloni, L. Jaxa-Bykowski, P. Z. Dąbrowski). W biografiach omawianych redaktorów powtarza się motyw działalności patriotycznej wśród młodzieży. Warto dodać, że niektórzy z nich uczestniczyli w wojnie 1920 r. (J. Saloni, K. Brończyk). Można powiedzieć, że redaktorami „Muzeum” były osoby o bogatych życiorysach naukowych, dydaktycznych, niekiedy politycznych. Najmłodszy był pierwszy redaktor, R. Palmstein (w chwili obejmowania redakcji miał 34 lata), a najstarszy ostatni, K. Brończyk (48 lat).

Wszyscy wymienieni w artykule redaktorzy wpływali na profil czasopisma chociażby poprzez dobór autorów, kreując funkcję informacyjną. Pismo na przestrzeni lat znakomicie pełniło funkcję informacyjną, informacyjno-oceniającą, a jeśli chodzi o funkcje szczegółowe – funkcję komunikowania i powiadamiania³³. Za czasów pierwszych trzech redaktorów dominowały jednak funkcja kronikarska

³³ W literaturze recenzjom przypisuje się często przede wszystkim rolę informacyjną i zalicza się je do części informacyjno-sprawozdawczej, patrz: T. Ostrowska, *Czasopisma w nauce*, cz. I, „Przegląd Humanistyczny” 1975, nr 9, s. 73.

i bibliograficzna, które odgrywały ważną rolę w integracji środowiska pedagogicznego. Po odzyskaniu niepodległości, w latach poprzedzających objęcie redakcji przez L. Jaxę-Bykowskiego, kolejny raz dominowała funkcja informacyjno-kronikarska, zaś w latach trzydziestych prym wiodła funkcja informacyjno-propagandowa. W tym czasie na realizowane przez czasopismo zadania wpływał kryzys (było ono i objętościowo skromniejsze) oraz konieczność podjęcia funkcji wychowawczych, w piśmie pojawiło się też dużo reklam. W ostatnich latach przed II wojną światową mamy do czynienia z eksponowaniem funkcji informacyjno-naukowej i to na najwyższym poziomie. Wówczas w gronie autorów znaleźli się wybitni uczeni, autorytety naukowe³⁴. Oceniając „Muzeum” z perspektywy pełnienia określonych funkcji pod zarządem kolejnych redaktorów, warto wskazać, kto z tej grupy ugruntował pozycję periodyku, stanowiącego niezastąpione źródło informacji w badaniach historyczno-oświatowych. Nim zasygnalizujemy tę kwestię, trzeba przypomnieć, że prawidłowością w przypadku „Muzeum” było to, że kolejni redaktorzy wcześniej pracowali w Komisji Redakcyjnej i nabywali doświadczenie redaktorskie. Godzi się też podkreślić, że do obowiązków redaktorów należało przygotowywanie kilku działów czasopisma, m.in. „Artykułów wstępnych”, „Informacji bieżących”, „Recenzji i omówień” oraz „Spraw TNSW”. Każdy z tych działów odgrywał ważną rolę w strukturze czasopisma.

Analiza treści i struktury czasopisma pozwala stwierdzić, że przede wszystkim dwaj redaktorzy wpłynęli zasadniczo na kształt merytoryczny „Muzeum”. Pierwszym z nich był oczywiście B. Mańkowski – ze względu na wieloletnie kierowanie pismem i ukierunkowanie go tak, żeby było periodykiem o nauczycielach i dla nauczycieli. Przesądziły o tym artykuły wstępne, które traktowały o najistotniejszych problemach oświaty i wychowania oraz środowiska pedagogicznego (Mańkowski był przecież nie tylko pedagogiem o teoretycznym nastawieniu, lecz także praktykiem). Drugim, moim zdaniem, redaktorem, który wpłynął na treści i strukturę „Muzeum” był L. Jaxa-Bykowski. Swoją pierwszy artykuł opublikował na łamach „Muzeum” w roku 1907, ostatni – w 1936. To za jego czasów wprowadzona została zasada publikacji zeszytów monotematycznych. Imponująca jest liczba recenzji i omówień, opublikowanych przez niego. Tylko w latach 1920–1924 i 1927–1928 ukazało się 45 recenzji i sprawozdań. Wspomnieć także warto o Z. Dąbrowskim, za którego redakcji przeważała tematyka psychologiczno-pedagogiczna. To właśnie wtedy na łamach „Muzeum” informowano o publikacjach z zakresu pedagogii i psychologii rozwojowej. Z. Dąbrowski, podobnie jak L. Jaxa-Bykowski, opracował wiele recenzji. W okresie kierowania przez niego pismem interesująco przedstawiano omówienia czasopism, dzieląc je według kraju pochodzenia, a w dziale „Wiadomości bieżące” informowano o konferencjach i sympozjach naukowych, polskich i zagranicznych. „Sprawiedliwość” należy oddać także redaktorom cza-

³⁴ W ostatnim roczniku czasopisma pisali m.in.: L. Chmaj (*Polski ideał wychowania*), K. Sośnicki (*Naczelne idee pedagogiczne w Ustawie ustrojowej i Programie szkoły średniej ogólnokształcącej*), T. Strumiłło (*O podniesieniu poziomu wykształcenia nauczycieli szkół elementarnych w Polsce*), R. Ingarden (*Rola podręcznika w nauczaniu średnim*, nr 9).

sów I wojny światowej. Wśród nich był J. Dunin-Wąsowicz, który znakomicie redagował „Wiadomości bieżące”, co w tym czasie wymagało nadzwyczajnego hartu ducha. Odnosząc się do słów zapisanych w „Słowie wstępnym”, przedstawionych na początku tekstu, można bezsprzecznie stwierdzić, że redaktorzy „Muzeum” starali się, aby polska szkoła i polska pedagogika nie pozostawały w tyle za resztą oświeconej Europy.